

Thomas Kazen

Om bibeltext i gudstjänsten och bibeltolkning i predikan

En nyvigd kommer ut som präst. Det hierarkiska systemet ger en boost – prästen är fortfarande en auktoritet, rollen förknippas med makt och myndighet. Men den gudstjänstfirande församlingens samlade utbildning och erfarenheter överstiger ofta och på många områden prästens. På några punkter har prästen i bästa fall mer kunskap och framför allt en ändamålsenlig verktygslåda till hands. Som predikant kan prästen dela med sig av denna verktygslåda. Det är en av utgångspunkterna i Thomas Kazens artikel. För att illustrera diskussionen avslutas den med en predikan.

Nittio procent av alla bibeltexter vi läser i kyrkan, liksom de psalmer vi ofta sjunger, innehåller obegripliga eller svårbegripliga ord och tankar, och ibland rent anstötliga föreställningar och idéer. I nittio procent av fallen ignorerar vi detta och låtsas som det regnar, fortsätter med *business as usual*. Och nittio procent av gångerna vi gör på det här viset finns det folk i församlingen, deltagare i gudstjänsten, som funderar över varför vi är tysta, och som skulle uppleva det som en befrielse om någon satte fingret på den ömma punkten och pratade om det som skaver. Dessa påståenden är en grov generalisering, jag har ingen statistik, kan inte bevisa det jag nu påstår, men jag är 56 år och har gått i gudstjänst nästan varje vecka, predikat otaliga gånger och lyssnat på vad folk säger.

Min poäng är att så länge kyrkan fortsätter att utsätta gudstjänstbesökare för flera tusen år gamla, svårbegripliga och ibland anstötliga texter i kyrkans gudstjänst, så måste vi också tillhandahålla de redskap som finns tillgängliga för att hantera dem och utvinna mening ur dem.

Min utgångspunkt är respekten för församlingen, för gudstjänstdeltagarna, för deras behov, deras intellektuella och emotionella kapacitet, deras livserfarenhet och tro. En människa kommer ut som ny präst. Det hierarkiska systemet ger en boost – prästen är fortfarande en

auktoritet, rollen förknippas med makt och myndighet. Men den gudstjänstfirande församlingens samlade utbildning och erfarenheter överstiger ofta och på många områden prästens. Det gäller många gånger även existentiella frågor och livserfarenhet. På några punkter har prästen i bästa fall mer kunskap och framför allt en ändamålsenlig verktygslåda till hands. På detta är församlingen nyfiken. Som predikant kan prästen dela med sig av både kunskap och verktyg. Det är ett sätt att också dela makt – i det här fallet makten över texterna och tolkningen. Det är en del av det stora demokratiseringsprojektet vars rötter jag tycker man kan spåra tillbaka till Jesus, men som gått väldigt långsamt, och ibland baklänges, i samhället och i synnerhet i kyrkan.

Traditionen att läsa bibeltext i gudstjänsten – och att kommentera den – går tillbaka till den tidigaste kristna tiden och är ett arv från synagogan. Till att börja med lästes först bara texter från den hebreiska Bibeln, eller Septuaginta. Det krävdes en viss ansträngning och fantasi att relatera Jesushändelsen och den fortsatta utvecklingen till Gamla testamentets texter, men typologiska och allegoriska läsningar gjorde det möjligt. Så småningom får brev och evangelier liknande status som skrift. Kyrkoåret växer fram och olika slags lektionarier utvecklas fram till vår tid, men seden att läsa tre texter i hu-

vudgudstjänsten (Gt, Ep, Ev) är inte mycket äldre än 1983 års evangeliebok.

Kristendomen är – som judendom och Islam – en skriftreligion. Vi tar vår utgångspunkt i heliga skrifter. Men man brukar något förenklat säga att det finns en skillnad i synnerhet i förhållande till Islam: det är inte *skriften* som betraktas som Guds huvudsakliga uppenbarelse utan en *person*. De tidigkristna låter skriften hela tiden ombrytas och tolkas genom Jesus. En sådan utgångspunkt omöjliggör en typ av fundamentalism som betraktar bibelns texter som yttersta auktoritet. Samtidigt kan de tidigkristna gå ganska långt i ansträngningarna att få skriftens ord att stämma med och bekräfta det man redan vet är *factum* – Jesushändelsen – på ett sätt som gör vissa av tolkningarna ansträngda och utifrån vår tids kunskapsläge till och med oacceptabla. Jag tänker på olika slags allegoriska tolkningar och det sätt på vilket texter från den hebreiska bibeln pressas för att kunna uppfattas som profetior och tolka Jesushistorien. Det här skapar en olöst spänning som kyrkan fortfarande lever med.

Normerande eller formerande?

Varför läser vi då bibeltexter i gudstjänsten? Är det för att texterna är normerande för tro och liv? Nej inte riktigt. Kristus är kanske normerande, men hur är det med texterna? »

Nästan, kan man tro, när man ser hur kyrkan skapat en kanon i kanon genom att sälla bort de mest omöjliga texterna. I den tidigare evangelieboken (andra söndagen i Advent, första årgången, Mal 4:1-2, 5-6) hoppade vi över raderna ur Malaki om att trampa de ogudaktiga under fötterna (4:3). Idag läser vi endast verserna om Elia som följer precis efter (tredje söndagen i Advent, andra årgången, Mal 4:4-6). Det har tydligen länge upplevts som ett problem att läsa uttryck för grov hämndlystnad i gudstjänsten. Psaltarpсалmens ord om hur lycklig man blir av att krossa fiendens spädbarn mot klippväggen (Ps 137:9) finns inte heller i evangelieboken.

Kanske har texterna under långa tider betraktas som mer eller mindre normerande? Predikan har sedan lagt ut texten, förklarat detaljerna och tillämpningar i lokala och konkreta situationer. Vad som händer med tiden är att värderingarna förskjuts. Allt eftersom våra värderingar i frågor om rättvisa, jämlikhet och demokrati utvecklats – i enlighet med impulser som finns i skrifterna, och i synnerhet kan spåras hos Jesus, skulle jag säga – så ökar friktionen gentemot texternas hierarkiska och patriarkala grundläge. För att fortsätta behandla texterna som normerande i gudstjänsten så krävs till sist en alltmer krympande kanon i kanon, där vi rycker enstaka bibelord ur sina sammanhang för att använda dem generellt, globalt, utan anstöt. Men till sist skulle det inte bli mycket kvar.

Kyrkan har inte valt att gå den vägen utan behåller läsningen av ett stort antal ofta ur modern synvinkel problematiska texter i gudstjänsten. Är detta uttryck för en medveten hermeneutisk grundsyn? Eller speglar det snarare en naivt omedveten eller närmast reaktionär hållning?

Jag hoppas på det första men fruktar det senare. Som jag ser det kan inte bibelns texter betraktas som normerande – utan som *formerande!* Den kristna tron konstitueras ytterst av gemensamma berättelser. Dessa berättelser är *identitetsskapande* och *livstolkande*. Texterna som vi läser är

på olika sätt *bärare* av dessa berättelser eller *relaterade till* dessa berättelser. Och berättelserna är löst sammanfogade inom ramen för en stor berättelse. Berättelserna kan berättas olika och delarna kan ges olika tyngd i olika kristna traditioner, men i centrum för den stora berättelsen står, i alla kristna sammanhang, Jesushändelsen.

Det betyder inte att Jesusberättelsen ges en särställning på så vis att texterna om den skulle vara normerande medan övriga texter inte är det. Många behandlar visserligen Jesusberättelsen på så sätt. Man kan ge utrymme för myt i Gamla testamentet och skaka av sig pastoralbrevens hierarkier, men vill inte peta i Jesus naturunder eller relatera uppståndelsen till en nutida världsbild – då slår den konfessionella inre ordningspolisen till och man lägger plötsligt undan den exegetisk-hermeneutiska verktygslådan. Men en sådan *special pleading* (undantag från annars självklara utgångspunkter) håller inte för närmare granskning. Alla texter ger uttryck för mänskliga erfarenheter, människors brottnig med livsfrågor, människors försök att förklara och förstå. De ställer frågor om tro och tillit, om gudsbilder, om mänskliga känslor och reaktioner. Alla texter är formade och färgade av olika ideologier, är beroende av sin samtid och sitt sammanhang, är begränsade och möjliggjorda av sin världsbild. Alla texter måste omfattas av ett hermeneutiskt förhållningssätt och relateras till vårt nuvarande kunskapsläge och vår världsbild. De lyfter som annan klassisk litteratur de stora frågorna och öppnar för samtal, motstånd, dialog och insikt.

Det här skulle jag säga är en ganska vanlig och rimlig syn i kyrkan idag, både bland präster och lekfolk. Problemet är att detta synsätt ofta motsägs i gudstjänsten. Texterna riskerar hela tiden att framställas – och därmed också betraktas – på ett mer fundamentalistiskt normerande vis, genom det sätt vi använder dem på – eller inte använder dem på – i gudstjänsten. Om vi uppenbarligen

undviker de värsta, de mest problematiska, texterna men samtidigt så sällan kommenterar allt det tillräckligt knepiga som vi *ändå* läser varje söndag, ger vi då inte sken av att faktiskt *bejaka* de halvproblematiska texterna? Om vi pratar om annat och sällan eller aldrig tar tjuren vid hornen, undviker det som skaver i texterna och låter bli att nämna det, ger vi då inte intryck av att detta *egentligen* är normerande och eftersom vi inte vet vad vi ska göra åt det så vi slätar över bäst vi kan?

Predikan som förhandling

Här kommer frågan om predikan in. Hur förhåller sig predikan till texterna? Vilken är predikans roll? Hur använder vi exegetik och hermeneutik i predikan?

Det är viktigt att poängtera att det inte finns *ett* sätt att predika på – inte ens för en exeget. Det finns lika många sätt att predika på som det finns människor. Om man inte hittar sin egen modell och sitt eget tonläge som stämmer med den person man är, så blir det inte bra, alldeles oavsett vilka teorier eller metoder man arbetar efter. Men alldeles oavsett på vilka sätt vi predikar så är en grundfråga om vi tror att vi i predikan lägger ut någon slags normer för idag eller om vi menar att vi ägnar oss åt fortsatt reflektion och dialog.

I en gudstjänst läser vi bibeltexter, inte därför att vi betraktar dem som normerande utan därför att de ger underlag för reflektion och dialog. Predikan är traditionellt det moment som relaterar texternas värld till våra erfarenheter och som *förhandlar mellan de erfarenheter och reflektioner som texterna representerar och våra egna sentida*. Så länge vi läser dessa texter i gudstjänsten på det sätt som vi idag gör så måste vi också föra en tydlig dialog med dem, erkänna deras problematiska drag och lyfta fram det som skaver. Vi behöver analysera dem, plocka isär dem, brottas med dem och väga våra egna erfarenheter och tankar mot dem. Först då kan vi också berikas av dem, lära av dem och utvecklas av samtalet med dem. Om vi

ska fortsätta läsa texterna i gudstjänsten utan att förmedla en normerande fundamentalistisk livsåskådning så måste vi alltså förhålla oss *hermeneutiskt* till texterna i predikan. Och om vi ska läsa och tolka texterna i gudstjänsten utan att förmedla en hierarkisk och exklusivistisk syn på prästens tolkningsprivilegium så måste vi dela med oss av den hermeneutiska verktyglådans redskap – också detta i predikan. Vi behöver alltså *ta med oss församlingen in i den tolkande processen*, annars gör vi oss själva till uppflugna orakel. Vi behöver bemyndiga den vanliga gudstjänstdeltagaren som är högst intelligent och vanligtvis oerhört intresserad, genom en *hermeneutisk alfabetiseringskampanj* som vi alltför länge underlåtit. Detta är en omistlig del av det kristna demokratiska projekt som kallas evangelium.

Jag menar förstås inte att varje predikan bör göras till en historiektion eller se ut som en interpretation eller tolkningsövning. Jag menar inte heller att varenda svårbegriplig eller otidsenlig detalj i de texter som läses i gudstjänsten alltid måste kommenteras i predikan. Men den församling som *regelbundet får redskapen och hermeneutiken i lagom portioner* vet att också det som just nu inget sägs om går att ifrågasätta och tål att granskas – ja, kanske till och med kan släppa ifrån sig väsentligheter om man vågar gå i clinch. Och människor lär sig ta egna initiativ i relation till bibeltextern.

Praktiska exempel

För att belysa diskussionen använder jag mig av exempel ur evangelieboken, sextonde söndagen efter Trefaldighet, andra årgången. I år, 2016, dyker dessa texter upp den 11 september. Hur hanterar vi dem?

Låt oss börja med episteltexten, Upp 2:8-11, där vi bland annat läser: ”jag vet hur du smädas av dem som kallar sig judar men inte är det utan är en Satans synagoga”. Vad handlar detta om? Hur många predikanter kommenterar över huvud taget denna text, i synnerhet den här frasen?

Det finns tillräckligt många texter

i NT som ger antisemitiska vibbar och kyrkans teologi har förstärkt dem långt bortom vad de egentligen säger. Episteln från Uppenbarelseboken härrör antagligen från en judisk-kristen miljö som är mycket polemisk mot sina motståndare. Vi anar en inom-judisk konflikt bland judiska jesustroende. Men mot bakgrund av kyrkans och antisemitismens historia får texten en kuslig klang. Dessutom innehåller den både demonologi (”djävulen kommer att kasta några av er i fängelse”) och apokalyptik (”Den som segrar skall inte skadas av den andra döden”) som kräver sin förklaring. Finns det utrymme i gudstjänsten för detta? Är det rätt sammanhang? Om inte, hur hanterar vi då situationen? Går vi kanske bara förbi episteln, lyfter på hatten och låtsas som om det regnar? Bättre i så fall att inte läsa texten alls. Allt beror på sammanhanget. I vissa sammanhang: stryk!

”hur kan du handla så grymt mot denna änka, som jag får bo hos, att du dödar hennes son?” Texten förmedlar alltså en syn på Gud, en syn på orsak och verkan, och en syn på olycka som straff, som de flesta av oss knappast står för. Vetskapen om att texten tillkom i en tid och värld med monistisk gudsbild – där Gud sågs som orsak till allt som skedde – hjälper något. Samtidigt finns något allmänmänskligt över situationen. Är det inte så här vi lätt reagerar när något händer? Vi börjar kasta skuld omkring oss. Berättelsen kan alltså belysa mänskligt beteende och bli utgångspunkt för meningsfulla reflektioner, men vi måste adressera frågan om synen på det onda och gudsbilden. Annars lämnar vi folk i sticket.

Så kommer vi till evangelietexten, Luk 7:11-17, den som handlar om hur Jesus uppväcker en änkas son i Nain. Är den lättare predika över? Jesus känner medlidande. Jesus gör ett

”Berättelsen kan alltså belysa mänskligt beteende och bli utgångspunkt för meningsfulla reflektioner”

Den gammaltestamentliga läsningen utgörs av en dramatisk historia, 1 Kung 17:17-24: Elia uppväcker en änkas son. Eller kanske snarare: Elia ber till Gud att uppväcka en änkas son. Sonen blir levande och änkan blir övertygad om att Elia är en gudsmän. Slutet gott, allting gott, men det finns ett grundläggande problem i berättelsen: föreställningen om Gud som orsak till allt som händer, gott såväl som ont. Personerna i narrativet ägnar sig frenetiskt åt att kasta skuld omkring sig. Kvinnan säger till Elia: ”Vad har du här att göra ... ? Du har bara kommit hit för att låta min synd komma i dagen och för att döda min son.” Utgångspunkten är alltså att olyckor som händer är straff för synd. Elia vänder istället skulden mot Gud:

under. Människor kommer till tro. Men texten är inte alls lätt att tolka. Hur många har inte förlorat anhöriga som faktiskt inte var gamla och mätta på att leva? Hur många har inte önskat sig ett mirakel och bett om hjälp? Hur många har fått det? Just de texter som talar om Jesus som människornas vän och förmedlar en barmhärtig gudsbild blir också de svåraste om vi närmar oss dem utan tolkningsverktyg. En berättelse som Luk 7:11-17 kan i värsta fall upplevas som hänfull.

En lösning är förstås att spiritualisera berättelsen: att tala om andra dödar än den fysiska och om Jesus som den som kommer till de mest utsattas hjälp. Det kan fungera och är inte helt fel, men att ta en genväg dit är riskabelt. Ibland tar vi sådana

genvägar reflexmässigt. Ibland gör vi faktiskt vår exegetiska och hermeneutiska hemläxa för att hitta genvägen och sen serverar vi den för församlingen utan att ta med dem i processen. Varför oroa dem? Varför krångla till det? Vi vet hur man gör och varför. Kocken förklarar inte för matgästen hur råvarorna beretts och tillagningen gått till, det är överkurs, kocken serverar bara maten.

Men att resonera så är att underskatta sin församling. Folk är inte dumma, och somliga är smartare än prästen. De vet ju att berättelsen handlar om den fysiska döden och att Jesus beskrivs inte bara som undergörare i största allmänhet utan som uppväckare från döden, som vattenvandrare, och som allt möjligt. De vet att inget av detta är möjligt eller händer i den vanliga värld de lever i eller känner till. De vet att de flesta anspråk i den här riktningen är bluff eller överdrift. De går i kyrkan och tror på Jesus Kristus, inte för att de är övertygade om mirakelberättelsernas bokstavliga sanningshalt, utan för att kristen tro på något vis fungerar livstolkande för dem och för att kristet liv på något vis upplevs meningsfullt och relevant.

”Historisk kontext är ett av den exegetiska verktygslådans redskap.”

Många av dessa människor upplever en kognitiv dissonans mellan texterna som läses i gudstjänsten och sällan kommenteras, och det som tron, riten och livet betyder för dem i praktiken. Prästen som aldrig eller sällan delar sina exegetiska och hermeneutiska verktyg med församlingen är ansvarig för att den dissonansen förblir och inte får någon lösning. Prästen som undviker den här typen av frågor skymmer i själva verket Kristus trots att han eller hon förmodligen förmedlar en snällfrom och oförarg-

lig Jesusbild. Budskapet blir: så här är Jesus, detta vill Gud, tro på mig, jag vet för jag är präst och jag kan tolka. Bekymra dig inte om texterna som vi läser, jag berättar om det är något viktigt.

Mitt förslag är: gör precis tvärtom. Folk kommer att tacka dig! Se berättelsen i vitögat. Den handlar om en folklig undergörare som påstås uppväcka en död. Visserligen är vi ibland med om oförklarliga saker och behöver vara öppna för att vi inte kan förklara allt, men detta hör definitivt inte till vår erfarenhetsvärld. De få historier i modern tid som innehåller något liknande brukar kunna ges alternativa förklaringar. Den närmaste motsvarigheten vi känner från antiken är Apollonius från Tyana som på liknande sätt sägs ha uppväckt en död flicka på väg till begravningen. Men Filostratus som berättar reserverar sig för att hon kanske var skendöd och visade svaga livstecken. Man kan inte veta, säger han.

Lukas visar däremot ingen tvekan. Det fanns åtskilliga undergörare i antiken. Det är historiskt säkert att Jesus uppträdde som en sådan. För Galileens fattiga och sjuka fanns ingen hälsovård tillgänglig – knappast

ens av antikt slag. Behovet av folkliga helare var stort. Jesus var en lyckad sådan, säger Lukas. Historisk kontext är ett av den exegetiska verktygslådans redskap. Delar vi detta redskap med lyssnarna så kommer de snart att kunna använda det på egen hand, och texterna blir mindre obegripliga – främmande kanske, men mindre obegripliga. Uppväckandet av döda ryms i Lukas världsbild utan större problem. För oss ser det lite annorlunda ut men det går att hantera när vi lägger korten på bordet. Vi avkrä-

ver inte församlingen en antik världsbild – och därmed inte heller tilltro till berättelsens yta.

Nu gör Lukas förstås mer av berättelsen. Han formar den i analogi med storyn om Elia och änkan i Sarefat. Likheter är uppenbara: en änka med en son som dör och en profet som uppväcker pojken som ligger på en säng eller bår. Precis som Elia ger Jesus pojken tillbaka åt hans mor – till och med språket tipsar oss om sambandet här. Och folket bekräftar att Jesus är en stor profet, precis som änkan övertygas om att Elia är en gudsman.

Likheter är förstås ingen tillfällighet, utan resultat av Lukas medvetna komposition. Litterär analys, frågor om form, struktur, och intertextuella jämförelser är andra verktyg ur exegetens låda. Här hjälper de oss att identifiera Lukas poäng med historien: Jesus är en profet som Elia! Ytterligare historisk information påminner oss om förväntningarna på en profet – en lik Mose, eller en ny Elia – och att Messiasföreställningarna på Jesus tid var högst flytande och omfattade kungliga, prästerliga och profetiska gestalter. En narrativ-teologisk analys av Lukasevangeliet i sin helhet visar att författaren vill framställa Jesus som en profetmessiansk gestalt som Gud handlar genom för att uppfylla folkets förhoppningar. En sådan övergripande analys visar också att Jesus helandeverksamhet uppfattas som en del av hans gudsrikesvision och kamp mot det onda, för att upprätta och befria människor i utkanterna och marginalerna av sin tids samhälle. Och en översiktlig läsning av Lukas två skrifter visar med all önskvärd tydlighet att den här gudsrikesvisionen handlar om en mycket konkret social, ekonomisk, och i vår bemärkelse politisk praktik, som de tidigaste anhängarna påstås och uppmanas att försätta omsätta i verkligheten också efter Jesus död. Visionen och den livsföring den genererar lever vidare, uppstånden.

Allt detta vi nu säger blir konsekvens av att vi använder exegetiska verktyg, och resulterar i en hermeneutisk tolkning av berättelsen som

varken fokuserar på miraklet eller ignorerar det. I full medvetenhet om glappet mellan världsbilder och sammanhang så öppnar vi för möjligheten att bejaka Jesus vision om barmhärtighet och delta i hans kamp mot det onda i den värld, utifrån den grundsyn, och på det sätt, som hör ihop med våra liv. Och genom att ta med församlingen i den här processen så bidrar vi till deras kompetenshöjning och självständighet. De blir mindre beroende av vår auktoritet och söker kanske oftare egna svar. De blir obekvämare och friare.

En predikan

Med viss tvekan väljer jag att illustrera diskussionen med en faktisk predikan. Exemplet är från sjuttonde söndagen efter trefaldighet, andra årsgången, som i år, 2016, infaller den 18 september. Det ger förhoppningsvis kött på benen, samtidigt som det öppnar för läsaren att granska och kritisera mina resonemang utifrån resultaten – även om detta bara är ett enstaka och, som alltid, kontextbundet exempel, som härrör från ett annat år än det nuvarande. Evangelietexten, från Luk 12:13-21, handlar om mannen som river sina lador för att bygga större. Predikan kräver ett sammanhang där folk lyssnar mer än fem minuter och jag gör inga normerande anspråk för sättet att predika på.

Rik inför Gud

”Så går det för den som samlar skatter åt sig själv men inte är rik inför Gud.” Ja, så det kan gå! Är det inte lite irriterande med såna här snusförnuftiga sensmoraler? Åtminstone jag skruvar på mig ibland. Jag vet inte hur det är med dig?

Men berättelsen är ganska rättfram. Och den passar ett antikt jordbrukssamhälle utan särdeles differentierad ekonomi. Annars skulle man väl förväntat sig någon slags investering, omsättning av skörden och placering av pengarna, eller hur? Lite fondsparande och en pensionsförsäkring. Nå, det är väl vad han gör, vår käre vän i liknelsen, när han bygger

Tradition från synagogan med bibelläsning i gudstjänsten.

Foto: Sagie Moaz från Aschdod Israel.

nya lador och samlar på hög. Ungefär som i det gamla svenska bondesamhället där det hushåll som serverade fyraårskorv låg ganska bra till – tänk att ha tre års avkastning ligga på lager som buffertreserv. Minns ni ministern för många år sedan som tyckte att alla svenskar borde ha åtminstone en årslön i reserv på banken? Det är ju lite oansvarigt att inte ha det, eller hur? Det är inte alla som begriper hur verkligheten ser ut för de flesta vanliga människor. Och vår rike fiktive vän i liknelsen kanske hör till den kategorin som inte riktigt förstår hur andra har det. Det beror lite på hur vi läser texten och tolkar den.

Den här texten består av två delar om vi tittar efter. Först en ordväxling mellan Jesus och någon i folkhopen: ”säg åt min bror att dela arvet med mig”. Vad kan det handla om? Vi vet inte. Enligt dåtida sed ärvde förstås alla söner, men den äldste fick en huvuddel. Kanske vill mannen att de ska dela rättvist. Eller är det så att hans bror försöker lägga rabarber på alltsammans? Om egendomen är ett litet hus och en liten jordplätt så är det inte mycket att dela på.

Jesus svar till mannen är inte helt tillfredsställande heller, kan man tycka. Vem har satt mig till att döma eller skifta mellan er? Låt gå för att

han inte är domare, han har inte sådana juridiska befogenheter. Men det kan kännas som att han läxar upp den förfördelade mannen istället för att hjälpa honom. Akta er för allt habegär. Det är något den där giriga brodern skulle behöva höra. Och liknelsen som följer, vem är den riktad till? Jo, både förmaningen och liknelsen riktas till folkmassan, inte till mannen.

Nu är detta Lukas text och Lukas har sina egenheter. Just så här gör han mer än en gång. En kort *chreia*, en kort situationsbeskrivning plus en utsaga, får bli språngbräda för undervisning i något lämpligt ämne – något som Lukas tycker är viktigt, inte minst för hans egen tids kristna att höra. Så fungerar till exempel berättelsen om den barmhärtige samariern. Någon ställer en fråga om vem som är min nästa, och Lukas kopplar samman den med en berättelse om samariern, som har poängen att *bära sig åt* som en god nästa. Delarna hänger inte riktigt ihop, kan man tycka. Och det finns fler liknande exempel.

Evangelierna är nämligen inga historiska skildringar utan litterära skapelser. Det är författaren som valt att sammanfoga materialet i en viss ordning för att få fram ett budskap som är relevant för sin egen tids

läsare – eller snarare åhörare. Precis som varje god predikant gör genom tiderna. Hur skulle det annars se ut? Men det betyder också att vi inte kan dra vilka slutsatser som helst om Jesus för att ett antal texter kommer i en viss ordning. Dagens text följs av ett långt avsnitt med Jesusord om att inte bekymra sig för morgondagen. Hos Matteus är det en del av bergspredikan. Både Matteus och Lukas har fått det avsnittet från en gemensam källa som forskarna brukar kalla för Q. Och de har använt materialet i olika sammanhang för olika syften. Dagens text, däremot, finns inte i något av de andra evangelierna. Lukas är ensam om det. Nästan. Det finns också i Tomasevangeliet, om än inte ordagrant. Det vill säga, liknelsen kommer först. Sedan, lite längre fram, dyker ordväxlingen med den förfördelade brodern upp. De två avsnitten hänger inte ihop. Och orden om att akta sig för habegär saknas, liksom sensmoralen ”så går det ...”.

Vad ska vi nu säga om allt detta? Jo, här finns en ordväxling mellan Jesus och en man om ett arv. Här finns ett Jesusord om att akta sig för habegär och att livet inte beror av överflöd.

”Vi kan allt det där och ändå verkar vi inte höra – för skulle samhället annars se ut som det gör”

Och en liknelse om en rik man som samlar i lador bara för att gå och dö. Lukas väver samman dessa traditioner och är troligen själv ansvarig för sensmoralen på slutet: ”så går det...”. Det är nämligen typiskt Lukas, dessa i vårt tycke lite väl moraliserande kommentarer på slutet. Men vi får komma ihåg att han levde för länge sen i en annan värld. Och att han hade en stor passion för de fattiga och brann för rättvisa. För det gjorde han, Lukas. Hans evangelium innehåller mycket mer om rika och fattiga,

om välstånd och fattigdom, om givmildhet och rättvisa, än något annat evangelium. Här finns Jesusord och berättelser som vi inte finner någon annanstans. Och somliga forskare undrar om Lukas inte bättrar på Jesustraditionen lite ibland – han verkar radikalare än Jesus själv på denna punkt, i alla fall om man läser hans del 2, Apostlagärningarna: alla säljer sina egendomar och delar, de fattiga försörjs, alla får mat. Urkommunism, kallar en del det för, men det är en anakronism – det var inte uppfunnet än, och Lukas samhälle är på många andra punkter patriarkalt och ojämnt. Men han brinner för dem som har det sämst ställt i samhället! Efter avsnittet om att inte göra sig några bekymmer och om att söka Guds rättfärdighet så lägger han till: Sälj vad ni äger och ge åt de fattiga. Det är tydligt att rätt, rättfärdighet, för Lukas betyder rättvisa, och inte ska uppfattas förändligt utan konkret, ekonomiskt, socialt.

Hur är det då med Jesus? För det är ju han som står i fokus för Lukas berättelse. Står han bakom dessa ord? En människas liv beror inte av överflöd på ägodelar. Den hållningen mö-

ter vi gång på gång i olika tappningar i Jesustraditionen, så det är ingen tvekan om att detta speglar Jesus och hans undervisning, alldeles oavsett historien med bröderna som tvistar om arvet. Men liknelsen om den rike mannen och lador? Jesus berättade liknelser, det är oomtvistat. Och kanske berättade han också denna. Grekiskan är i alla fall inte riktigt så avancerad som i en del av de avsnitt som man brukar tillskriva Lukas själv. Satserna sammanfogas hela tiden med ”och” – det syns inte i svensk

översättning, men en bakomliggande muntlig tradition är fullt möjlig.

Så låt oss fundera över den här liknelsen – utan Lukas introduktion och sensmoral. Kanske Jesus berättade något sådant. Åtminstone representerar den Jesus hållning, enligt Lukas och många tidigkristna. Hur förstår vi den? Ska man inte bry sig om framtiden, och har man ingen rätt att njuta av sina händers arbete?

Frågan är förstas hur *en* människa kan odla så mycket att skörden räcker för flera år? Hur *en* människa kan riva massa lador och bygga nya för all denna säd? Inte gör han väl allt själv? Är det möjligen så att det finns andra som jobbar för honom? Kanske han inte gör särskilt mycket själv över huvud taget utan låter ”pengarna jobba”. Och hur kommer det sig att han inte vill sälja sitt spannmål? Är det bara för att ha som egen buffert? Eller kan det ha med spannmålspriserna att göra? Det kommer kanske tider då efterfrågan ökar och man kan få ut mer.

I Galiléen lever människor av jorden. Men samhället förändras. Rom har den yttersta makten och under Rom finns lydkungar. I Galiléen heter han Herodes Antipas, och han har många goda vänner som inte har något emot att ta emot jordegendomar. Skatterna till Rom behöver tas ut av befolkningen och spannmål skeppas från hela östra medelhavsområdet till Rom. Poängen med att äga och ha makt är ju att få avkastning, eller hur? De små familjejordbruket eller vad man ska kalla dem är sårbara. Slår skörden fel ett år kanske man blir tvungen att skuldsätta sig för att köpa utsäde till nästa år. Räntor i antikens värld är skyhöga. Innan man vet ordet av kan man vara tvungen att lämna sin jord och bli daglönare eller skuldslav. Så blir de stora jordegendomarna fler, ägarna bor ofta någon annanstans, i någon stad eller utomlands. Förvaltare ser till att rörelsen går med vinst, för så länge ägaren får tillräckligt med avkastning är han nöjd. Ett ökande antal vanliga människor blir utblottade, lever ur hand i mun, och har periodvis varken arbete eller mat att äta.

Det är till dessa människor Jesus säger: bekymra er inte för morgondagen, var dag har nog av sin egen plåga. Nu tar vi en dag i taget och odlar tilliten till Gud – genom att dela med varann. Ge som gåva det ni fått som gåva. Efterskänk varandras skulder. Det är till dessa människor han säger: om någon av er har ett får som faller i en grop, drar han då inte upp det även om det är sabbat? Hur skulle man ha råd att riskera att något händer? Det är till dessa han säger: Var inte rädda, ni är mer värda än aldrig så många sparvar. Det är till er som Gud har beslutat att ge gudsriket.

Och till de rika – vad säger han till de rika? Ve er! Ni har fått ut ert goda! Det är svårare för en kamel... ja, vi kan orden, eller hur? Detta är sammanhanget för dagens text. Detta är den värld till vilken liknelsen om den rike mannen och ladorna hör. Han har byggt sitt välstånd på andras arbete, på andras olycka, på andras blod, svett och tårar. Runtomkring honom hörs ropen från dem som har för lite eller ingenting. Men han är döv och blind. Han tror att allt han har är välförtjänt, att han är klok och förständig, att han har byggt sig en tryggad framtid. Men han vet ingenting om meningen med livet och han kan dö i natt, utan att hans rikedom blev till glädje för någon, inte ens för honom själv.

Berättelsen om mannen med ladorna har sin plats inom ramen för

Jesus dröm om gudsriket: en värld att leva i för alla människor, inte bara för de som tar sig fram för egen maskin eller lyckas bättre än andra, utan också för dem längst ute i periferin. Det är den drömmen som verkar ligga som en glödbädd under Lukas berättelse. Evangeliets mottagare är inga galileiska bybor utan helleniserade stadsbor. De flesta brukar inte jorden utan har andra sysslor. Men de växande kristna församlingarna är kända för sin gemenskap och sitt delande människor emellan, sin omsorg om fattiga, och andra utsatta grupper. Var har de fått detta ifrån? Men det finns en risk, hela tiden en risk, att det egna livet, den närmaste gemenskapen, upptar allt utrymme så att inget finns kvar för marginalerna. Och genom tiderna har församlingsmiljöer ofta producerat skötsamma, strävsamma och ganska lyckade människor, som långsamt klättrar uppåt i samhället. Känner vi möjligen igen oss? Lukas budskap är: glöm inte bort Jesus radikala omsorg om de människor som mest av allt behöver stöd! Dela! Tappa inte fokus på rättvisan! Samla inte på hög för egen del utan ge bort! Människan blir lätt girig – akta er! Liv kan inte köpas för pengar.

Vi kan allt det där och ändå verkar vi inte höra – för skulle samhället annars se ut som det gör med utförsäkrade som tvingas göra sig av med sin bostad, med romer som aldrig får fristad någonstans, med

bonusprogram, skyhöga löner och ökande klyftor, medan krigsflyktingarna stängs ute och tiggarna blir fler, och alldeles vanliga människor går på knä och snart inte orkar vare sig arbete eller ekonomi. Det låter som politik, det här, och det är politik, fast inte partipolitik, utan bara vanlig hederlig kristendom, byggd på berättelserna om Jesus och på hans dröm om gudsriket, en stilla utopi som utmanar oss alla att skapa en värld att leva i – en värld för alla människor. Vi kan ha olika åsikter om hur man bäst formar en sådan värld rent praktiskt. Vad som är viktigt är att den som saknar makt och pengar, den vars röst är svag, den som lätt kommer i kläm, den som riskerar att hamna utanför system och ramar, aldrig någonsin lämnas i sticket, utan alltid ges högsta prioritet. Detta är i alla fall Jesus politik, åtminstone i Lukas tappning, och den kostar ett liv – ett *helt* liv. Ett helt liv.

Vad du och jag gör av den utmaningen är avgörande inte bara för människor idag, utan också för hur vår värld kommer att se ut i morgon, och vilken roll kyrkan kommer att spela i framtiden. Det är inte så mycket mer dramatiskt än så. Amen.

THOMAS KAZEN

Professor i bibelvetenskap vid Teologiska Högskolan Stockholm, pastor i Equeminiakyrkan

Följ Svensk Kyrkotidning på Facebook

Gå till facebook.com/svenskkyrkotidning och klicka "gilla" för att få kontinuerlig information och uppdateringar om Svenska kyrkans viktigaste kritiska röst.